

К. В. Невмержицька
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
Науковий керівник:
канд. філол. н., доц. І.М. Рудик

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОВПЛИВУ КОНТЕКСТУ Й ОЦІННОГО ЗНАЧЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ZOJE STAGE “BABY TEETH”)

Невід’ємним компонентом пізнання людиною навколишньої дійсності є оцінювання, в основу якого покладено ціннісний підхід до суспільства, явищ природи та людської особистості загалом. У повсякденному житті особистості оцінне трактування оточення та самої себе в цьому оточенні є одним із найважливіших видів розумово-мовленнєвої діяльності. Система сформованих оцінок отримує своє вираження на усіх мовних рівнях, що зумовлює посилений інтерес до вивчення оцінки як лінгвістичної категорії. Сучасні лінгвістичні течії, такі як комунікативна лінгвістика, прагмалінгвістика, дискурсологія, зосереджують свою увагу на дослідженнях оцінки невіддільно від тексту, зокрема, розглядають особливості вираження оцінного значення у різних типах контексту. **Актуальність** представленого дослідження визначається необхідністю узагальнити особливості взаємовпливу оцінного значення та контексту.

Контекст – поняття, яке активно використовується в сучасній філософії, науці, художній літературі й побутовому спілкуванні і відіграє важливу роль у комунікації, значною мірою визначаючи її ефективність. У термінологічній енциклопедії сучасної лінгвістики контекст визначається як семантико-граматична та комунікативна єдність певного текстового елемента (слова, висловлення, періоду) із текстовим ситуативним оточенням як індикатором значення та функціональної ваги цього елемента [4, с. 252].

Типологічні класифікації контексту стали предметом досліджень А. Д. Посохової, яка розмежовує *вербальний (лінгвістичний)* та *екстравербальний (зовнішньоситуативний)* контекст [2, с. 326]. В наукових працях І. Г. Торсуєвої виокремлено *мікроконтекст* та *макроконтекст*, а також диференційовано підвиди вербального контексту у залежності від особливостей його функціонування [5, с. 238].

Проблему реалізації оцінки у контексті порушує й Н. Д. Арутюнова, яка стверджує, що оцінка не може незалежно функціонувати в тексті, вона є частиною загальної побудови опису або міркування і органічно пов’язана зі дескриптивним аспектом тексту в цілому. Оцінний аспект тексту складається із значень, які реалізуються на всіх рівнях мови – в

морфології, синтаксисі, лексиці та на рівні тексту з урахуванням зовнішньоситуативних факторів [1, с. 163].

Розглядаючи типи взаємозумовленості контексту та оцінного висловлювання, Г. І. Приходько виокремлює три варіанти їх взаємодії:

☐ контекст впливає на висловлювання, змінюючи характер оцінки останнього;

☐ оцінне висловлювання впливає на контекст, додаючи оцінний компонент до його тлумачення;

☐ взаємовплив оцінного висловлювання та контексту [3, с. 126-128].

Мета представленої статті – простежити особливості взаємодії контексту та оцінного значення на матеріалі художнього твору. **Матеріалом дослідження** слугувала вибірка із роману Zoje Stage “Baby Teeth” [6].

Проаналізуємо конкретні випадки, коли контекст змінює характер оцінного значення.

Sometimes Mommy was an octopus with a sharp blade in each hand. It seemed fair to Hanna that when Mommy bruised her heart, or made her feel all icky crumbly inside, that she should be able to hurt her back [6, с. 14].

Цей фрагмент презентує оцінний опис мами маленькою дівчинкою. Ключовою лексею опису є іменник *octopus*, у якому словники не фіксують негативного денотативного значення. Лексема *Mommy* позитивно забарвлена, покликана виражати трепетне відношення дитини до матері. Надалі у межах того ж повідомлення зосереджено нагромадження слів із негативно-оцінними семами: *a sharp blade, to bruise, icky, crumbly, to hurt back*. Таким чином створюється негативний контекст, який впливає на конотативне значення ключової лексики, надаючи їй негативного забарвлення. Мама ж інтерпретується наратором як восьминіг-монстр, здатний завдавати болю. Спостерігаємо вплив негативного контексту на лексики із нейтральним та позитивним значенням, що надає їм негативного оцінного потенціалу.

Схожим до попереднього прикладу є даний уривок:

She didn't want to bullshit her, but the truth was almost shameful. They hadn't had even a scribble to clip to the refrigerator since Hanna was three. They had no way to justify – based on their child's performance – enrolling her in an artistic school. Only Alex saw any potential there [6, с. 67].

Негативна оцінка у даному висловлюванні виражена негативною лексикою (*to bullshit, shameful*) та заперечними граматичними конструкціями (*hadn't had even a scribble, had no way to justify*). Саме вона створює негативний контекст, покликаний передати докори сумління матері, яка розчарувалася у творчих можливостях доньки. Проте останнє речення аналізованого фрагменту містить слово *potential* та вказівку на єдину людину, яка все ще сподівається розкрити приховані таланти дитини, якою є тато дівчинки. Нейтральне, в деякій мірі навіть позитивне значення лексики “potential” під впливом контексту перетворюється на

засіб вираження негативної оцінки (через обмежувач “only”) та наголошує на невтішності представленої ситуації.

У наступному фрагменті простежуємо нейтралізацію негативно-оцінної лексики під впливом контексту:

*But she worried about what to tell Alex. **Good news: nothing’s physically wrong with Hanna. Bad news: the problem might be in her head** [6, с. 34].*

По-перше, даний зразок містить приклад об'єктивації позитивного оцінного значення за допомогою заперечення (*nothing’s wrong*). По-друге, спостерігаємо лексичне вираження негативної оцінки у межах останнього речення (*bad news, problem*). Вербальний контекст, наведений у цьому прикладі, можна інтерпретувати як нейтральний з огляду на те, що у ньому присутнє протиставлення різновекторних оцінних значень *good news – bad news*. Проте урахування ширшого зовнішньоситуативного контексту (жінка, констатує погану новину, сподівається на позитивний ефект, а саме – викликати підтримку чоловіка щодо ідей пошуку нових можливостей для лікування їх дитини) дозволяє стверджувати, що негативна оцінка, реалізована у даному повідомленні, набуває позитивного забарвлення під впливом екстравербального контексту.

При взаємодії контексту та оцінного значення прослідковується і зворотній ефект: оцінка змінює значення контексту в цілому.

Розглянемо такий фрагмент:

*“You’re becoming such **a big girl**. And the doctor had **good news: you’re totally fine. Perfect health. It might be a good time to start looking for a school. It’s been a while and you’ll probably like it better** – ” Hanna slammed her hands against the window, **shrieking as if she’d awakened in a coffin** [6, с. 20].*

Наведений зразок є монологом матері та реакцією на нього дитини. У висловлюванні створюється позитивний контекст завдяки позитивно забарвленій лексиці: *a big girl, good news, totally fine, perfect health, a good time, to like, better*. Таким чином мати намагається налаштувати доньку на успішний вступ до нової школи, заспокоїти та заохотити її. Негативна реакція дитини відображається в коментарі оповідача: *shrieking as if she’d awakened in a coffin*. Автор створює стилістичний контекст, використовуючи прийом художнього порівняння. Оскільки це порівняння виражає вкрай негативну оцінку подій дитиною, увесь контекст даного повідомлення сприймається як песимістичний, небажаний, навіть загрозливий. Отже, присутність у позитивному контексті елементів (навіть невербальних) з негативним оцінним значенням може змінювати увесь контекст на негативний.

Цікавими є випадки взаємообумовленості контексту та оцінного значення. Проілюструємо такий взаємовплив на прикладі:

*She’d read about young girls who were **burned alive or tossed into a river to drown, weighted with stones**, while the **stupid** villagers cheered. **Nobody liked witches**, that much was clear, but Hanna couldn’t understand why. It made her*

giggle, thinking about the fun games she could play if she had a witch for a friend. Maybe such a friend could finally help her do what she'd struggled to do on her own... [6, с. 27-28].

Запропонований для аналізу монолог відображає потік думок дівчинки. На початку подається картина знущання над відьмами, описана із залученням негативно-оцінних одиниць (*burned alive, tossed to drown, weighted with stones, stupid, nobody liked witches*). Усі вони вживаються на позначення відьом. Надалі негативність цієї лексеми нівелюється завдяки присутності в контексті позитивної оцінки (дівчинка радіє від думки про подружку-відьму), яка виражається лексемами *to giggle, to play the fun games, a friend, to help*. В результаті, лексема “witch” набуває позитивної конотації.

Таким чином, взаємовплив оцінки та контексту сприяє посиленню впливу на читача. Контекст здатен змінювати валентність оцінного висловлювання, а оцінка, у свою чергу, сприяє пом'якшенню або загостренню забарвленості контексту. У межах художнього твору даний процес є засобом формування оцінного ставлення читача до героїв та їх вчинків.

Список використаної літератури

1. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1988. – 341 с.
2. Посохова А. Д. Типологія контексту літературно-художнього твору / А. Д. Посохова // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. – № 27. – Київ, 2013. – С. 324-331.
3. Приходько Г. І. Оцінка і комунікація. Посібник / Г. І. Приходько. – К.: NKPublishers, 2013. – 168 с.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія [авт. уклад. Селіванова О. О.] / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля, 2006. – 716 с.
5. Торсуева И. Г. Контекст / И. Г. Торсуева // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Сов. энцикл., 1990. – С. 238-239.
6. Stage Z. Baby Teeth / Z. Stage. – NY: St. Martin's Press, 2018. – 243 p.